

УДК 336.748

JEL E31, E 41, E63, F31, G01

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2026-13-5>**Васильєва О.І.**

здобувачка першого рівня вищої освіти,  
Національний технічний університет України  
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2855-8674>

**Грінько І.М.**

кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри міжнародної економіки,  
Національний технічний університет України  
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8948-5686>

## ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ПАРИТЕТУ КУПІВЕЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТУРЕЦЬКОЇ ЛІРИ В УМОВАХ ВАЛЮТНОЇ КРИЗИ

У статті досліджено формування паритету купівельної спроможності турецької ліри під впливом факторів в умовах валютної кризи. Розкрито сутність паритету купівельної спроможності та причини деформації моделей курсоутворення під впливом макроекономічних чинників. Проаналізовано динаміку курсу ліри за паритетом купівельної спроможності, обсяги експорту, інфляцію та ВВП Туреччини протягом 2010-2024 років. Кореляційно-регресійним аналізом доведено наявність зв'язку між знеціненням ліри та зростанням експорту, що відповідає урядовій стратегії активізації зовнішньої торгівлі. Виявлено нетиповий вплив зростання ВВП на купівельну спроможність валюти в 2015–2024 роках. Запропоновано заходи підвищення купівельної спроможності ліри, зокрема забезпечення незалежності Центрального банку Туреччини від уряду, структурна перебудова експорту, залучення іноземних інвестицій для формування попиту на ліру.

**Ключові слова:** економічні чинники, паритет, купівельна спроможність, валютний курс, інфляція, турецька ліра, валютна криза.

**Постановка проблеми.** В умовах посилення турбулентності світової економіки фундаментального значення набуває глибоке дослідження механізмів курсоутворення шляхом визначення рівноважного рівня валют через цінову політику. Однією з базових концепцій міжнародних фінансів, за якої, крім визначення рівноважного курсу, можливо оцінити реальну вартість національних грошових одиниць та рівень конкурентоспроможності цін країни на світовому ринку, є паритет купівельної спроможності (далі – ПКС). У стабільних макроекономічних системах ПКС слугує аналітичним орієнтиром, однак у періоди глибоких фінансових потрясінь класичний взаємозв'язок між відносними рівнями внутрішніх та зовнішніх цін і динамікою валютних курсів зазнає деформації.

У контексті дослідження формування ПКС під впливом економічних факторів особливий інтерес для сучасного економічного аналізу становить досвід Туреччини, фінансова система якої перебуває у стані зтяжної валютної кризи. У екстремальних умовах традиційні моделі ПКС демонструють

обмежену пояснювальну здатність. Процес вирівнювання цін порушується, оскільки на курсоутворення починають впливати не лише інфляція, зміни у зовнішній торгівлі, зростання обсягів ВВП, а й рівень інституційної довіри до центрального банку, масштабний відтік капіталу, імпортна залежність виробництва. Таким чином, виникає необхідність у комплексному дослідженні взаємозв'язків між економічними чинниками та динамікою купівельної спроможності турецької ліри відносно стабільної валюти міжнародних фінансових розрахунків – долара США.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проаналізуємо дослідження і публікації відомих вітчизняних та зарубіжних вчених щодо паритету купівельної спроможності валют. У роботі [3] науковців А. О. Задоя, Ю. А. Задоя розглянуто економічну сутність ПКС та його взаємозв'язок із ринковим валютним курсом. Також вченими проаналізовано вплив співвідношення між валютним курсом та ПКС на умови здійснення зовнішньоекономічної діяльності та конкурентоспроможності національної економіки.

У науковій праці [4] відомих вчених А. О. Задоя, А. С. Магдич, О. А. Задоя досліджується взаємозв'язок між валютними курсами та макроекономічними показниками, зокрема ціновою стабільністю, відсотковими ставками, валютним курсами європейських країнах, а також вченими виявлено, що відхилення валютного курсу від рівня визначеного за ПКС сигналізує про структурні та циклічні дисбаланси в економіці.

Проведені дослідження Р. Р. Голубом в праці [1] ґрунтуються на теоретичних підходах до оцінки паритету купівельної спроможності та його прикладному застосуванню для порівняння економічного розвитку країн. Автор аналізує вплив структури споживчого кошика та рівня цін на точність ПКС і вказує на обмеження його використання для прогнозування валютних курсів. Крім того, автор стверджує, що інфляція є одним із ключових факторів, який впливає на знецінення національної валюти.

У роботі [5] науковця О. С. Ривака розглянуто ПКС як ключовий інструмент для міжнародних макроекономічних порівнянь та оцінки рівня життя населення. Науковець наголошує, що використання ПКС дозволяє уникати невідповідностей пов'язаних із номінальними валютними курсами.

Авторами напрацювання [7] досліджено довгострокову валідність ПКС для 45 країн із розвиненими ринками та економіками, що розвиваються, за допомогою квантильного тесту Фур'є на одиничний корінь, який є сучасним економетричним інструментом перевірки повернення реального обмінного курсу до свого середнього значення у довгостроковій перспективі. Результати дослідження підтвердили стабільність обмінного курсу для 26 країн, виявивши асиметричний вплив позитивних та негативних шоків залежно від типу ринку.

Наукова праця [6] присвячена емпіричній перевірці теорії паритету купівельної спроможності для валют Австралії, Канади, Швейцарії та Великої Британії. Використовуючи модель часткової рівноваги та текст коінтеграції Йохансена-Юселіуса, автори підтвердили існування довгострокового зв'язку між інфляцією та валютним курсом лише для британського фунта та австралійського долара. Емпіричні дані засвідчили виконання гіпотези абсолютного ПКС для пари GBP/USD, тоді як для AUD/USD теоретична модель була підтверджена частково. Аналіз причинності за Грейнджером продемонстрував, що зміни в обсягах грошової маси та ВВП відбуваються раніше за коливання валютного курсу,

відповідно, ці макроекономічні показники доцільно використовувати для прогнозування майбутньої вартості валюти в короткостроковому періоді.

Авторами праці [11] проаналізовано ПКС Туреччини щодо ЄС, Китаю та США з використанням лінійних та нелінійних тестів на одиничний корінь, які визначають чи здатний валютний курс повертатися до рівноваги після економічних потрясінь. Використання методів на основі функцій Фур'є дозволило врахувати структурні розриви в економіці та довести стаціонарність курсу через відсутність одиничного кореня. Підтверджено, що будь-які відхилення вартості ліри від паритету є лише тимчасовими, що доводить дієвість теорії ПКС для турецького ринку в довгостроковій перспективі.

У науковій роботі [8] проаналізовано наслідки зміни монетарної політики Туреччини, що ґрунтувалися на хибному припущенні про здатність зниження відсоткових ставок стримувати інфляцію. Застосування неокейнсіанської моделі довело, що ігнорування принципу Тейлора призвело до втрати стабільності обмінного курсу та стрімкого зростання цін. Емпіричні дані свідчать, що відмова від фундаментальних макроекономічних правил спричинила девальвацію ліри на 420%.

Авторами праці [9] підтверджено валідність відносного ПКС для країн із високою інфляцією, як-от Туреччина та країни Латинської Америки, де динаміка цін безпосередньо зумовлює девальвацію валют. Натомість у розвинених економіках (США, Великій Британії, Франції, Італії), де рівень інфляції є низьким, довгострокова рівновага курсу значною мірою детермінована не монетарними чинниками, а відмінностями у продуктивності праці та демографічними змінами. Результати свідчать, що баланс агрегованого попиту та пропозиції в умовах глобальних структурних трансформацій є ключовим фактором формування цінових рівнів. Попри наявність низки напрацювань щодо дослідження формування ПКС, доцільним є поглиблене вивчення даної теми через кореляційно-регресійний аналіз впливу економічних чинників на купівельну спроможність турецької ліри.

**Метою статті** є виявити вплив економічних чинників на формування ПКС ліри в період затяжної валютної кризи та запропонувати комплексні заходи щодо підвищення купівельної спроможності національної валюти Туреччини.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** На початку аналізу формування

паритету купівельної спроможності валют під впливом економічних чинників варто звернути увагу на трактування основного поняття, як об'єкту дослідження.

На основі розглянутих підходів українських та іноземних вчених щодо визначення «паритет купівельної спроможності» доцільно підсумувати, що дане поняття означає рівноважний курс однієї валюти відносно іншої, визначений на основі зіставлення вартості ідентичного кошика товарів і послуг у національних цінах відповідних країн.

Розглянемо кейс щодо формування паритету купівельної спроможності на прикладі упаковки офісного паперу, який в Туреччині коштує 120 лір, а в США – 5 доларів, щоб дізнатися рівноважний курс долара до ліри, варто поділити 120 лір на 5 доларів. Відповідно, валютний курс, при якому буде однакова купівельна спроможність, становить 24 ліри за долар, тобто при обміні за ці гроші можна придбати однакову кількість одного товару. Проте обмінний курс може різнитися, наприклад, встановлено 30 лір за долар. Тоді іноземець, який планує купити упаковку офісного паперу в Туреччині, міняє 5 доларів і отримує 150 грн, а придбавши папір, має 30 лір решти. Таким чином, відбувається зростання експорту з країни, валюта якої знецінюється відносно валюти покупця, оскільки торгівля стає вигіднішою. Проте, це працює й у зворотному напрямку: коли валюта посилюється і стає рівноважною, або навіть переоцінюється відносно паритетного курсу, товари чи послуги стають менш привабливими для покупця, чия валюта навпаки девальвує.

Формування рівноважного валютного курсу на основі ПКС є складним процесом, що перебуває під впливом макроекономічних чинників. Оскільки ПКС відображає співвідношення цін на однакові кошики товарів

і послуг у різних країнах, ключовими факторами впливу на його динаміку є рівень інфляції, відсоткові ставки, рівень державних видатків, зовнішня торгівля, а також конкурентоспроможність національної економіки.

Особливого значення аналіз ПКС набуває в умовах глибоких валютних криз, де розрив між номінальним курсом валют та паритетним значенням стає критичним. Прикладом такої дестабілізації є економічна ситуація в Туреччині, де рушійною силою цього процесу стали внутрішні політичні рішення. Впровадження специфічного підходу (неофішерівського експерименту), який полягав у спробі знизити інфляцію шляхом радикального та тривалого зниження номінальних відсоткових ставок, заснованого на помилковому переконанні, що високі відсоткові ставки є причиною, а не наслідком інфляції, призвело до виникнення негативного ефекту, який проявляється в зниженні купівельної спроможності [8]. Коли центральний банк почав систематично знижувати відсоткові ставки всупереч стрімкому зростанню цін, це спровокувало девальваційну спіраль. Як наслідок, знецінення ліри та стрімке зростання внутрішніх цін почали рухатися синхронно, підтверджуючи зв'язок із ПКС, оскільки різке падіння купівельної спроможності національної валюти всередині країни відобразилося на її обмінному курсі [8].

Розглянемо динаміку обсягів експорту з Туреччини та курсу долара до ліри за ПКС (табл. 2). За даними в таблиці простежується висхідна тенденція показника курсу долара до ліри за паритетом купівельної спроможності з 1,16 лір за долар у 2015 році до 11,42 лір за долар у 2024 році, тобто за десять років відбулося знецінення національної валюти Туреччини на 10,26 ліри.

Особливо помітна девальвація відбулася у 2021–2024 роках, коли щорічне падіння

Таблиця 1

### Наукові підходи до трактування поняття вченими «паритет купівельної спроможності»

Автори	Трактування вченими сутності поняття «паритет купівельної спроможності»
Задоя А. О., Задоя Ю. А.	Відношення між двома або декількома грошовими одиницями, валютами різних країн, установлене по їхній купівельній спроможності стосовно до певного набору товарів та послуг [3].
Murat Doganlar, Faruk Mike, Oktay Kizilkaya	Теорія визначення довгострокового рівноважного обмінного курсу [7].
Bahram Adrangi, Mary Allender, Kambiz Raffiee	Підхід у визначенні рівноважного курсу, при якому ціни на товари, що беруть участь у міжнародній торгівлі, мають вирівнюватися на всіх ринках після їх конвертації в одну валюту [6].
Gülşah Sedefoğ, Ünal Halit Özde,	Економічна гіпотеза, яка ґрунтується на законі єдиної ціни, згідно з яким один і той самий товар повинен мати однакову вартість у різних країнах, якщо ціна виражена в спільній валюті [11].

Джерело: систематизовано авторами на основі [3; 7; 6; 11]

Таблиця 2

**Динаміка курсу долара до ліри за ПКС, експорту Туреччини та його абсолютної зміни за 2015–2024 рр.**

Роки	Курс долара до ліри за паритетом купівельної спроможності, ліра	Експорт товарів та послуг, млрд доларів США	Абсолютна зміна експорту товарів та послуг, млрд доларів
2015	1,16	218,8	-16
2016	1,24	205,79	-13,01
2017	1,38	229,27	23,48
2018	1,63	250,13	20,86
2019	1,84	256,26	6,13
2020	2,11	210,84	-45,42
2021	2,75	294,43	83,59
2022	4,56	353,22	58,79
2023	7,42	364,21	10,99
2024	11,42	374,79	10,58

Джерело: складено та розраховано авторами на основі [12;13]

рівноважного рівня валют становило більше ніж 2 ліри, а купівельна спроможність ліри знижувалася і спостерігалось підвищення обсягів експорту Туреччини протягом 2015–2024 років з 218,8 до 374,79 млрд доларів США. Варто зазначити, що найбільший приріст обсягів експорту за аналізований період відбувся у 2021 році (83,59 млрд доларів), що свідчить про відновлення зовнішньоекономічних зв'язків Туреччини після пандемії COVID-19.

Для підтвердження взаємозв'язку паритету купівельної спроможності та зовнішньої торгівлі розраховуємо коефіцієнт кореляції, оцінивши його за шкалою Чертока (табл. 3).

Зауважимо, що чим ближче значення коефіцієнта кореляції до одиниці, тим сильніший зв'язок між експортним потенціалом Туреччини та купівельною спроможністю національної валюти. Відповідно до шкали, яка використовується для оцінки наявності та сили зв'язку між оцінюваними показниками, отримане значення ( $r = 0,87$ ) вказує на наявність сильного зв'язку між обсягами експорту товарів та послуг і курсом ліри за ПКС.

На основі проведених розрахунків побудуємо кореляційну регресію (рис. 1), яка ілюструє залежність між курсом валют за ПКС (вісь  $x$ ) та обсягом експорту Туреччини (вісь  $y$ ).

На рис. 1 чітко спостерігається висхідна тенденція, яка вказує, що між показниками існує пряма залежність, тобто зі зростанням обсягів експорту національна валюта Туреччини продовжує знецінюватися, проте мало б бути навпаки, оскільки нарощення обсягів зовнішньої торгівлі повинно позитивно впливати на національну валюту, зміцнюючи її. Більшість точок на рис. 1 розташовані досить близько до лінії тренду, що візуально підкреслює вірогідність розрахованого коефіцієнту кореляції ( $r = 0,87$ ).

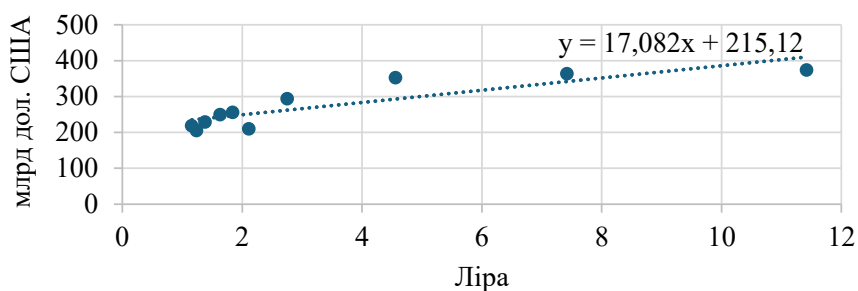
Інфляція є не менш значущим фактором, який впливає на купівельну спроможність національної валюти будь-якої країни. Динаміка курсу долара до ліри за ПКС та рівня інфляції Туреччини представлена в табл. 4. Відповідно, варто зауважити, що рівень інфляції у Туреччині має тенденцію до зростання із 8,8% у 2015 році до 44,4% у 2024 році, проте протягом аналізованого періоду спостерігалися й спади, зокрема у 2019 році рівень показника знизився на 8,5%, а також на 20,4% у 2024 році.

Розраховуємо теми зростання інфляції у Туреччині за період з 2015 до 2024 року та наведемо графічно (рис. 2). Протягом аналізованого періоду ледь помітна тенденція до сповільнення.

Таблиця 3

**Шкала Чертока [2]**

Коефіцієнт кореляції	Характеристика сили зв'язку
$ r_s  \leq 0,1$	Зв'язок практично відсутній
$0,1 <  r_s  \leq 0,3$	Слабкий зв'язок
$0,3 <  r_s  \leq 0,7$	Помірний зв'язок
$0,5 <  r_s  \leq 0,7$	Зв'язок середньої сили
$0,7 <  r_s  \leq 0,9$	Сильний зв'язок
$0,9 <  r_s  \leq 1$	Дуже сильний зв'язок



**Рис. 1. Кореляція між курсом долара до ліри за паритетом купівельної спроможності та експортом Туреччини**

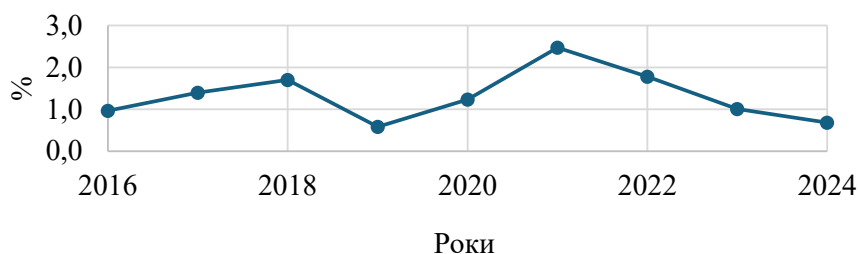
Джерело: складено авторами на основі табл. 2

Таблиця 4

**Динаміка курсу долара до ліри за ПКС та рівня інфляції Туреччини за 2015–2024 рр.**

Роки	Курс долара до ліри за паритетом купівельної спроможності, ліра	Рівень інфляції, %
2015	1,16	8,8
2016	1,24	8,5
2017	1,38	11,9
2018	1,63	20,3
2019	1,84	11,8
2020	2,11	14,6
2021	2,75	36,1
2022	4,56	64,3
2023	7,42	64,8
2024	11,42	44,4

Джерело: сформовано авторами на основі [12; 14]



**Рис. 2 . Темпи зростання інфляції у Туреччині за 2015–2024 рр., %**

Джерело: розраховано авторами на основі [14]

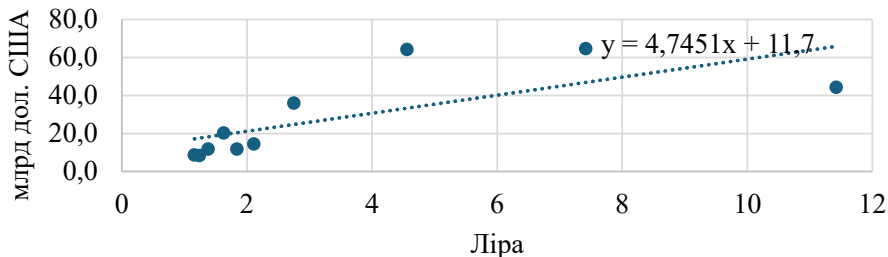
Пришвидшення темпів зростання інфляції після 2020 року, зокрема зростання на 21,5% або у 2,5 рази за рік, спричинене валютною кризою у Туреччині, оскільки уряд навмисно піднімав ціни на товари та послуги, щоб знецінити ліру порівняно з іншими світовими валютами та стимулювати експортний потенціал, створюючи позитивне сальдо зовнішньої торгівлі.

Для доведення взаємозв'язку між рівнем інфляції та курсом долара до ліри за ПКС аналогічно розраховано коефіцієнт кореляції  $r = 0,72$ . За шкалою Чертока розраховане значення коефіцієнту свідчить про наявність прямого сильного зв'язку між показниками,

яке чітко візуалізується на кореляційно-регресійному графіку (рис. 3).

Інфляція негативно впливає на обмінний курс валюти, а також на її купівельну спроможність, тобто зі зростанням цін у Туреччині, відбувається зниження купівельної спроможності ліри порівняно з набагато стабільнішою валютою такою як долар США.

Для глибшого розуміння природи курсових коливань розглянемо на скільки потужність економіки, зокрема обсяг ВВП за ПКС, впливає на купівельну спроможність ліри за аналогічним принципом розрахунку коефіцієнта кореляції. ВВП розрахований за паритетом купівельної спроможності є показником,



**Рис. 3. Кореляція між курсом долара до ліри за паритетом купівельної спроможності та рівнем інфляції в Туреччині**

Джерело: побудовано авторами на основі даних табл. 4

який демонструє реальний розмір економіки, нівелюючи цінові різниці між країнами (табл. 5).

ВВП Туреччини за паритетом купівельної спроможності зростає протягом 2015–2024 років, набуваючи найбільшого значення у 2022–2024 роках майже 4 трлн доларів США порівняно із 2,03 трлн доларів у 2015 році. У 2021 році відбулося найбільш помітне зростання валового внутрішнього продукту на 660 млрд доларів, тоді як у попередні аналізовані роки значення приросту становило до 300 млрд доларів. Розрахований коефіцієнт кореляції ( $r = 0,94$ ) свідчить про дуже сильний прямий зв'язок за шкалою

Чертока (рис. 4), тобто спостерігається нетиповий ефект, коли зі зростанням ВВП за ПКС відбувається зростання ціни долара в лірах, яке вказує на знецінення турецької валюти.

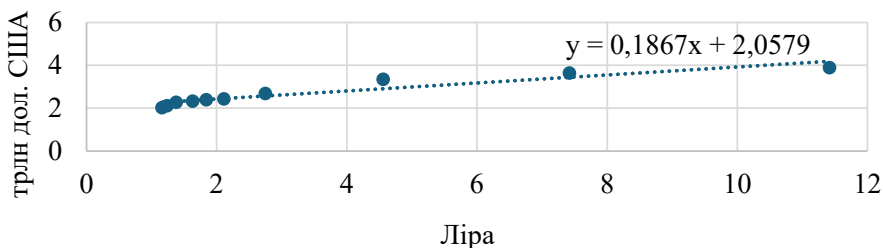
В умовах економічної стабільності взаємозв'язок купівельної спроможності ліри та ВВП Туреччини за ПКС має бути сильним, але зворотним, що свідчить про вплив зміцнення економіки країни та підсилення її національної валюти. Проте під впливом валютної кризи, спостерігається протилежне, стрімке зростання валового внутрішнього продукту Туреччини в останні 3 роки сприяє швидшому знеціненню ліри. На зміцнення економіки Туреччини впливає зовнішня торгівля

Таблиця 5

**Динаміка курсу долара до ліри за ПКС та ВВП Туреччини за ПКС за 2015–2024 рр.**

Роки	Курс долара до ліри за паритетом купівельної спроможності, ліра	ВВП Туреччини за ПКС, трлн доларів США
2015	1,16	2,03
2016	1,24	2,12
2017	1,38	2,28
2018	1,63	2,33
2019	1,84	2,4
2020	2,11	2,44
2021	2,75	2,7
2022	4,56	3,36
2023	7,42	3,65
2024	11,42	3,9

Джерело: сформовано авторами на основі [12; 15]



**Рис. 4. Кореляція між курсом долара до ліри за паритетом купівельної спроможності та ВВП Туреччини за ПКС, трлн доларів США**

Джерело: побудовано авторами на основі табл. 5

через показники обсягів експорту та імпорту (рис. 5), які почали стрімко зростати після 2020 року.

Розглядаючи період 2015–2020 років спостерігаються поступове, ледь помітне зростання обсягів експорту та імпорту в межах 200–300 млрд доларів США, причому до 2018 року Туреччина мала негативне сальдо зовнішньої торгівлі, як наслідок спеціалізації країни на текстильній промисловості, продукція якої мала меншу додану вартість, ніж технологічна продукція. Залежність від імпорту є негативним показником для конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку, що також впливає на курс валюти.

На рис. 6 продемонстрована динаміка частки експорту у ВВП Туреччини протягом 2015–2024 років.

Зовнішня торгівля Туреччини є ваговою складовою економіки країни, про що свідчить значний відсоток обсягів експорту у ВВП Туреччини, який сягнув майже 40% у 2022 році. За лінією тренду чітко видно висхідну тенденцію експортного потенціалу країни, який постійно зростає, починаючи з 23,1% у 2016 році. Сягнувши 33,1% у 2019 році частка експорту знизилася до 29,1% у 2020 році, набуваючи найнижчого значення за попередні три роки. Скорочення

обсягів торгівлі Туреччини було спричинене наростаючою пандемією COVID-19, проте національна економіка швидко адаптувалася до нових умов, нарощуючи експорт до 35,7% від ВВП у 2021 році. Зростання обсягів зовнішньої торгівлі суттєво пов'язане зі знеціненням ліри, оскільки уряд Туреччини намагався стимулювати експорт, щоб досягти позитивного сальдо зовнішньої торгівлі та підняти ВВП, темпи зростання якого суттєво прискорилися за останні 4 роки (рис. 7).

Дослідження темпів зміни ВВП Туреччини надає змогу виокремити у п'ятнадцятирічному періоді (2010–2024 роки) два часові проміжки, зокрема: перший період 2010–2020 років, який характеризується турбулентними змінами, що супроводжуються поступовим скороченням обсягів ВВП до 733,63 млрд доларів у 2020 році, та другий період 2020–2024 роки, де навпаки спостерігається стрімке зростання ВВП Туреччини до 1360 млрд доларів у 2024 році, яке було спричинене не лише зростанням частки експорту, а й неконтрольованим попитом населення через зростання інфляції, і як наслідок – суттєвим зростанням витрат домогосподарств (рис. 8).

Витрати домогосподарств поступово знижувалися протягом 2015–2020 років до мінімального значення 394,13 млрд доларів

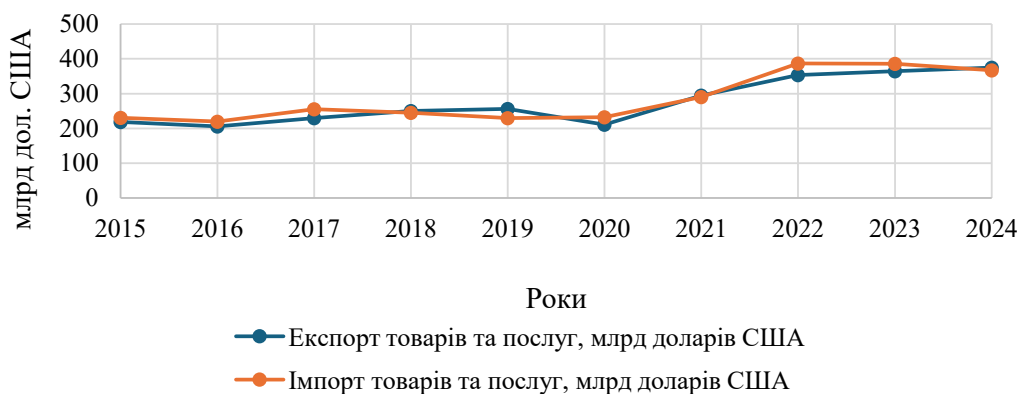


Рис. 5. Динаміка експорту та імпорту товарів і послуг за 2015–2024 рр., млрд доларів США

Джерело: побудовано авторами на основі [13;17]

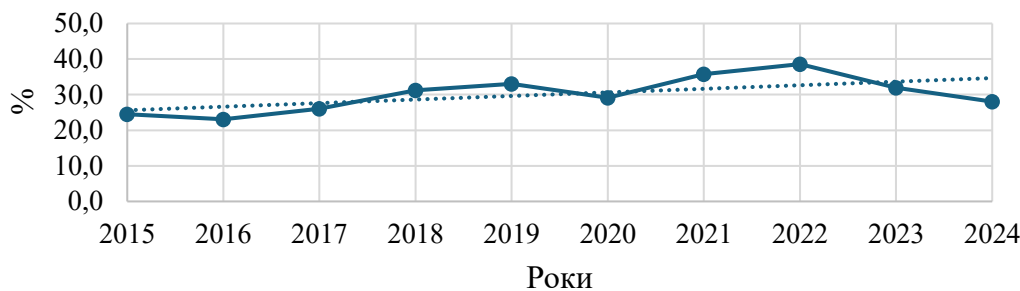


Рис. 6. Динаміка частки експорту у ВВП Туреччини за 2015–2024 рр., %

Джерело: побудовано авторами на основі [16]

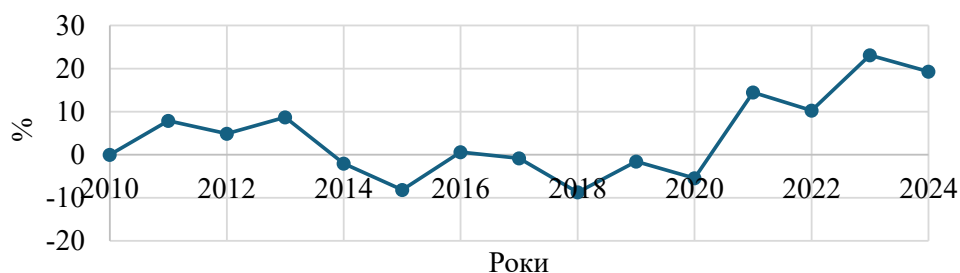


Рис. 7. Динаміка темпів зміни ВВП Туреччини за 2010–2024 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі [18]

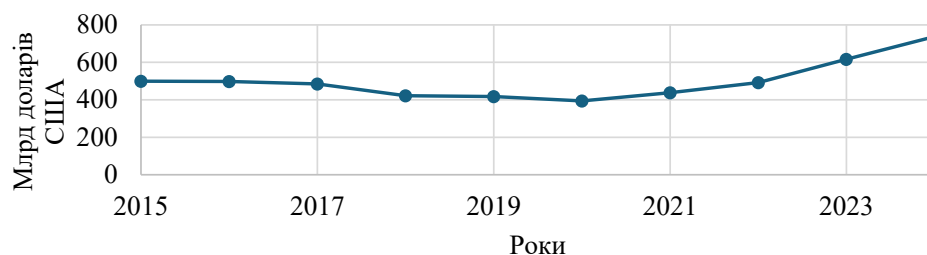


Рис. 8. Витрати домогосподарств та інших некомерційних установ Туреччини за 2015–2024 рр., млрд доларів США

Джерело: побудовано авторами на основі [19]

США, що пов'язано з початком валютної кризи в країні. Після 2020 року ситуація суттєво змінилася, споживання товарів та послуг у Туреччині почало стрімко зростати до 737,67 млрд доларів у 2024 році. Через недостатність національних виробничих потужностей урядом держави було прийняте рішення піднімати ціни на товари та послуги для того, щоб стримувати внутрішній попит, внаслідок чого рівень інфляції почав суттєво підвищуватися, сягаючи екстремальних 64,3% у 2022 році [14]. Внаслідок зростання інфляції, громадяни почали масово скуповувати іноземну валюту, аби захистити заощадження, що також негативно вплинуло на купівельну спроможність національної валюти. Крім того, зростання витрат домогосподарств вплинуло на зовнішню торгівлю, сприяючи зростанню обсягів імпорту, що в результаті спричинило виникнення негативного сальдо зовнішньої торгівлі у 2022–2023 роках.

Оскільки наявна валютна криза набула системної і водночас непередбачуваної природи, то для подолання негативного впливу макроекономічних факторів на купівельну спроможність ліри, Туреччині доцільно запровадити низку комплексних заходів щодо її підвищення. По-перше, встановлення відсоткової ставки вище рівня інфляції надасть змогу зупинити девальваційну спіраль, яка проявляється у знеціненню ліри та зростанні внутрішніх цін, що підсилюють одне одного,

та підвищити привабливість національної валюти для заощаджень. По-друге, здійснення структурної трансформації експорту Туреччини, змістивши акцент із «дешевої ліри» на виробництво технологічних товарів з високою доданою вартістю допоможе підвищити привабливість ліри завдяки розвитку зовнішньої торгівлі, оскільки її обсяги збільшуватимуться через світовий попит на технологічні товари, які не можуть бути виробленими недостатньо розвинутими країнами. Наразі Туреччина відома потужною текстильною промисловістю, яка не є високотехнологічною на противагу автомобілебудуванню, де країна входить у топ-15 виробників автомобілів (12 місце станом на 2024 рік), експорт продукції даної галузі значно підвищить конкурентоспроможність ліри та економіки Туреччини в цілому [10]. По-третє, залучення іноземних інвестицій, які є важливим аспектом виправлення негативних наслідків валютної політики щодо зниження інфляції, задля стимулювання вкладень в економіку Туреччини, що у свою чергу сприятиме підвищенню купівельної спроможності ліри через попит фінансових партнерів. Відповідно до цього, варто створити привабливі умови для іноземних інвесторів спростивши процедури ліцензування.

**Висновки.** Дослідження підтвердило, що формування паритету купівельної спроможності турецької ліри в умовах валютної кризи

визначається зміною класичних моделей курсоутворення під впливом макроекономічних чинників. Кореляційно-регресійний аналіз підтвердив сильний прямий зв'язок між знецінення ліри за ПКС та обсягами експорту ( $r = 0,87$ ), а також рівнем інфляції ( $r = 0,72$ ). Крім того, виявлено специфічний дисбаланс, за якого стрімке зростання ВВП за ПКС супроводжується прискореним падінням купівельної спроможності національної валюти Туреччини ( $r = 0,94$ ). Основними

детермінантами валютної дестабілізації є політика уряду щодо зниження рівня відсоткової ставки, імпортна залежність, що супроводжується негативним сальдо зовнішньої торгівлі.

Перспективами подальших досліджень можуть слугувати поглиблені вивчення факторів впливу на рівноважне курсоутворення, а також розширення бази дослідження у розрізі розрахунку ПКС ліри відносно інших валют.

### Бібліографічний список

1. Голуб Р. Р. Взаємозв'язок між паритетом купівельної спроможності і реальним валютним курсом в контексті цінової конкурентоспроможності експорту. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2015. Вип. 2 (17). С. 285–294. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i17.37367>
2. Дубініна О. М. Дослідження взаємозв'язку показників успішності студентів з дисциплін математичного циклу та циклу професійної підготовки бакалаврів з програмної інженерії на основі рангової кореляції. *Didactics of mathematics: Problems and Investigations*. 2013. Вип. 39. С. 88–95 URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/56a6c9d7-3426-4a85-bf10-e4fc763a64e0/content>
3. Задоя А. О., Задоя Ю. А. Паритет купівельної спроможності національної валюти і його вплив на мотивацію зовнішньоекономічної діяльності. *Надбання наукових шкіл: науково-технічний збірник*. 2009. С. 293–306. URL: <https://ir.nmu.org.ua/server/api/core/bitstreams/6d566265-e845-40fd-a3b5-5d8f3a243810/content>
4. Задоя А. О., Магдич А. С., Задоя О. А. Макроекономічні критерії валютно-фінансової конвергенції: орієнтири для України. *Академічний огляд*. 2022. Т. 2. № 57. С. 7–23. DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2022-2-57-1>
5. Ривак О. С. Стабілізація економіки країни при порушенні паритету купівельної спроможності національної валюти. *Науковий огляд*. 2019. Т. 1. № 54. С. 6–34. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1736>
6. Adrangi B., Allender M., Raffiee K. International Evidence On Purchasing Power Parity Theory: A Partial Equilibrium Empirical Investigation. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*. 2008. Vol. 7. No. 5. DOI: <https://doi.org/10.19030/iber.v7i5.3250>
7. Doğanlar M., Mike F., Kızılkaya O. Testing the validity of purchasing power parity in alternative markets: Evidence from the fourier quantile unit root test. *Borsa Istanbul Review*. 2021. Vol. 21. No. 4. Pp. 375–383. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bir.2020.12.004>
8. Gürkaynak R. S., Kısacikoğlu B., Lee S. S. Exchange Rate and Inflation under Weak Monetary Policy: Turkey Verifies Theory. *Economic Policy*. 2023. Vol. 38. No. 115. Pp. 519–560. DOI: <https://doi.org/10.1093/epolic/eiad020>
9. Monadjemi M., Lodewijks J. International Evidence on Purchasing Power Parity: A Study of High and Low Inflation Countries. *Journal of Economics and Management Sciences*. 2021. Vol.4. No. 3. Pp. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.30560/jems.v4n3p1>
10. Lamprecht N. Automotive Trade Manual – 2025. South Africa publication. NAAMSA. The Automotive Business Council. 2025. 144 p. URL: <https://naamsa.net/wp-content/uploads/2025/05/20250515-Automotive-Trade-Manual-2025.pdf>
11. Sedefoğlu G., Özden Ü. H. Testing the Validity of the Purchasing Power Parity (PPP) Hypothesis for Türkiye: Linear and Nonlinear Unit Root Tests. *Metody Ilościowe w Badaniach Ekonomicznych*. 2024. Vol. 25. No. 1. Pp. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.22630/MIBE.2024.25.1.1>
12. Purchasing power parity conversion factor, GDP (LCU per international \$) – Türkiye. *The World Bank. Data*. 2024. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/PA.NUS.PPP?locations=TR>
13. Exports of goods and services (current US\$) – Türkiye. *The World Bank. Data*. 2024. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?locations=TR>
14. Turkey Inflation Rate. *Inflation Tool*. 2026. URL: <https://www.inflationtool.com/rates/turkey>
15. GDP, PPP (current international \$) – Türkiye. *The World Bank. Data*. 2024. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD?locations=TR>
16. Turkey: Exports, percent of GDP. *TheGlobalEconomy.com*. 2024. URL: <https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/exports>
17. Imports of goods and services (current US\$) – Türkiye. *The World Bank. Data*. 2024. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?locations=TR>
18. GDP (current US\$) – Türkiye. *The World Bank. Data*. 2024. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=TR>

19. Household final consumption expenditure (current US\$) – Turkiye. *The World Bank. Data.* 2024. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.PRVT.CD?locations=TR>

### References

1. Holub R. R. (2015) Vzaiemoz'iazok mizh parytetom kupivelnoi spromozhnosti i realnym valiutnym kursom v konteksti tsinovoi konkurentospromozhnosti eksportu [The relationship between purchasing power parity and real exchange rate in the context of export price competitiveness]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky – Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 2 (17), pp. 285–294. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i17.37367>
2. Dubinina O. M. (2013) Doslidzhennia vzaiemozviazku pokaznykiv uspishnosti studentiv z dystsyplin matematychnoho tsykladu ta tsykladu profesiinoi pidhotovky bakalavriv z prohramnoi inzhenerii na osnovi ranhovoï koreliatsii [Research into the relationship between student success rates in the disciplines of the mathematical cycle and the professional training cycle of bachelors in software engineering based on rank correlation]. *Dydaktyka matematyky: problemy ta doslidzhennia – Didactics of mathematics: Problems and Investigations*, vol. 39, pp. 88–95. Available at: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/56a6c9d7-3426-4a85-bf10-e4fc763a64e0/content>
3. Zadoia A. O., & Zadoia Yu. A. (2009) Parytet kupivelnoi spromozhnosti natsionalnoi valiuty i yoho vplyv na motyvatsiiu zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Purchasing power parity of the national currency and its impact on the motivation of foreign economic activity]. *Nadbannia naukovykh shkyl: nauково-tekhnichnyi zbirnyk – Acquisition of scientific schools: scientific and technical collection*, pp. 293–306. Available at: <https://ir.nmu.org.ua/server/api/core/bitstreams/6d566265-e845-40fd-a3b5-5d8f3a243810/content>
4. Zadoia A. O., Mahdich A. S., & Zadoia O. A. (2022) Makroekonomichni kryterii valiutno-finansovoï konverhentsii: oriientyry dlia Ukrainy [Macroeconomic criteria for monetary and financial convergence: guidelines for Ukraine]. *Akademichnyi ohliad – Academic Review*, vol. 2, no. 57, pp. 7–23. DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2022-2-57-1>
5. Ryvak O. S. (2019) Stabilizatsiia ekonomiky krainy pry porushenni parytetu kupivelnoi spromozhnosti natsionalnoi valiuty [Stabilization of the country's economy in the event of a violation of the purchasing power parity of the national currency]. *Naukovyi ohliad – Scientific Review*, vol. 1, no. 54, pp. 6–34. Available at: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1736>
6. Adrangi, B., Allender, M. & Raffiee, K. (2011). International evidence on purchasing power parity theory: a partial equilibrium empirical investigation. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*, vol. 7 (5). DOI: <https://doi.org/10.19030/iber.v7i5.3250>
7. Doğanlar, M., Mike, F. & Kızılkaya, O. (2020). Testing the validity of purchasing power parity in alternative markets: Evidence from the fourier quantile unit root test. *Borsa Istanbul Review*, vol. 21 (4), pp. 375–383. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bir.2020.12.004>
8. Gürkaynak, R. S., Kısacikoğlu, B. & Lee, S. S. (2023). Exchange Rate and Inflation under Weak Monetary Policy: Turkey Verifies Theory. *Economic Policy*, vol. 38(115), pp. 519–560. DOI: <https://doi.org/10.1093/epolic/eiad020>
9. Monadjemi, M., & Lodewijks, J. (2021). International Evidence on Purchasing Power Parity: A Study of High and Low Inflation Countries. *Journal of Economics and Management Sciences*, vol. 4 (3), pp. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.30560/jems.v4n3p1>
10. Lamprecht, N. (2025). *Automotive trade manual - 2025 - South Africa publication*. NAAMSA. The Automotive Business Council. Available at: <https://naamsa.net/wp-content/uploads/2025/05/20250515-Automotive-Trade-Manual-2025.pdf>
11. Sedefoğlu, G., & Özden, Ü. H. (2024). Testing the Validity of the Purchasing Power Parity (PPP) Hypothesis for Türkiye: Linear and Nonlinear Unit Root Tests. *Metody Ilościowe w Badaniach Ekonomicznych*, vol. 25 (1), pp. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.22630/mibe.2024.25.1.1>
12. Purchasing power parity conversion factor, GDP (LCU per international \$) – Turkiye. (2024) *The World Bank. Data.* Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/PA.NUS.PPP?locations=TR>
13. Exports of goods and services (current US\$) – Turkiye. (2024) *The World Bank. Data.* Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?locations=TR>
14. *Turkey Inflation Rate* (2026). Inflation Tool - CPI Calculator & Inflation Rates. Available at: <https://www.inflationtool.com/rates/turkey>
15. GDP, PPP (current international \$) – Turkiye (2024). *The World Bank. Data.* Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD?locations=TR>
16. Turkey: Exports, percent of GDP (2024). *The Global Economy.* Available at: <https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/exports>
17. Imports of goods and services (current US\$) – Turkiye (2024). *The World Bank. Data.* Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?locations=TR>
18. GDP (current US\$) – Turkiye (2024). *The World Bank. Data.* Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=TR>
19. Household final consumption expenditure (current US\$) – Turkiye. *The World Bank. Data.* 2024. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.PRVT.CD?locations=TR>

**Oleksandra Vasylieva**Undergraduate Student,  
National Technical University of Ukraine  
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2855-8674>**Iryna Hrinko**Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,  
Associate Professor of the Department of International Economics,  
National Technical University of Ukraine  
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8948-5686>

## THE INFLUENCE OF ECONOMIC FACTORS ON THE FORMATION OF THE PURCHASING POWER PARITY OF THE TURKISH LIRA IN THE CONTEXT OF A CURRENCY CRISIS

The article is devoted to comprehensive study of the economic factors influencing the formation of the purchasing power parity (PPP) of the Turkish lira under the conditions of a currency crisis. In the context of increasing global economic instability, the study of equilibrium exchange rate formation mechanisms as one of the means of assessing Turkey's national price competitiveness. The theoretical essence of PPP is revealed through the prism of comparative analysis of approaches to the interpretation of the concept purchasing power parity by various scientists who previously studied related topics. The paper analyzes the dynamics of the PPP of the US dollar against the lira, as well as inflation rates in Turkey, export volumes and GDP for 2010-2024 to establish the existence of connections between these indicators with help of correlation and regression analysis. Thus, a strong correlation ( $r = 0,87$ ) was revealed between the depreciation of the national currency of Turkey and the growth of export volumes, which confirms the government's strategy to increase the country's export through the decrease in the purchasing power and exchange rate of lira for the attractiveness of foreign partners. In addition, as a result of the analysis, a unique effect was revealed, when the rapid growth of Turkey's GDP in recent years ( $r = 0,94$ ) was accompanied by an accelerated decrease in purchasing power of national currency, which contradicts the logical situation (increase in GDP have a positive effect on the currency). The research substantiates that the deviation from fundamental macroeconomic rules and the implementation of an unconventional monetary policy led to a devaluation spiral. In the process of the study the impact of the growth of household expenses on GDP of Turkey and the growth of import volumes was revealed. Based on the obtained research results, complex means are proposed to increase the purchasing power of national currency of Turkey, which are manifested in setting the interest rate above the inflation rate, changing a structural transformation of exports in favor of high-tech products to change the vector of trade from cheap lira to innovation, as well as attracting foreign investments to create demand for lira.

**Keywords:** economic factors, parity, purchasing power, exchange rate, inflation, Turkish lira, currency crisis.

*Дата надходження статті: 01.03.2026*

*Дата прийняття статті: 19.03.2026*

*Дата публікації статті: 11.05.2026*